

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

ОТДЕЛЕНИЕ ЗА ЕЗИКОЗНАНИЕ, ЕТНОГРАФИЯ И ЛИТЕРАТУРА

XVI $\frac{239}{7}$

р $\frac{2-65}{1852}$

ИЗВЕСТИЯ

НА

ИНСТИТУТА ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

КНИГА IV

СОФИЯ
ИЗДАНИЕ НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
1 9 5 6

ЦИГАНСКИ ДУМИ В БЪЛГАРСКИТЕ ТАЙНИ ГОВОРИ

от Кирил Костов

1.

Циганският език принадлежи към новоиндийските езици, разпространени сега в Северна Индия¹. Той се състои от ред диалекти, различията между които не са големи. До голяма степен тези различия се дължат на чужди влияния, понеже циганите са принудени да усвояват и езика на народа, сред който живеят. Затова в циганския език, покрай старите домашни думи, се срещат и много нови думи от чужд произход. Някои от тия думи сочат пътя, по който са минали циганите, преди да се заселят на днешните места. В езика на циганите в Европа са намерили място думи от разни езици в това число и от славянски². В един от най-старите речници на цигански, печатан в XVI век, се срещат думи като *troupros* — тяло и *vodros* — одър (креват)³. В езика на чешките и полските цигани се среща думата *ципа*⁴, заемка от български език.

От своя страна и циганският език е оказал известно влияние върху езиците на отделни народи, но това влияние е слабо. В българския език едва могат да се намерят няколко думи, произходът на които е цигански. В някои български диалекти се срещат думи като *цонгали* — презрително за 'нозе'⁵ или *бангѐя* — епитет на дявола⁶, които са от цигански произход. Повече цигански думи се намират в различните социални говори както у нас, така и у други народи⁷. Целта на това изследване е да установи циганските заемки в българските тайни говори, за които имаме вече печатани материали.

И така, циганите говорят свой език, в речниковия състав на който има много чужди думи. Тъкмо поради тези чужди думи в

¹ Срв. V. Lesný, Die Zigeuner sind ursprünglich die indischen Doms. Archiv orientální XII, 1941, p. 121—127.

² Заемките са разгледани от Fr. Miklosich, Slavische Elemente in den Mundarten der Zigeuner. In: Mi. Mda I. (За съкращенията вж. на края).

³ У Bonaventura Vulcanius, De literis et lingua Getarum... Ligduni—Batavorum, 1597.

⁴ Mi. Mda VII. 27, също J. M. Rozwadowski, Wörterbuch des Zigeuner-dialekts von Zakoranc. Kraków, 1936, p. 13. Отбелязана и у Мл. 676.

⁵ Обяснена етимологически у Мл. Увод 169.

⁶ Общощг. *бангѐ* (*пангѐ*) — куц, у Мл. 410 дадена под *панго*. За етимологията вж. у Ст. Младенов, Сравнително индоевроп. езикознание. София, 1936, стр. 108—109.

⁷ Вж. у Та.-Ме. многочислените примери, които осведомяват извънредно подробно за разпространението на циганските думи в почти всички проучени до тогава европейски тайни говори.

миналото, а и дълги години преди неговото проучване, циганският език не е бил смятан за отделен език и е бил смесван с различните социални говори, на първо място с тайните говори, понеже в тях има доста цигански думи.

За разпространението на циганските думи в социалните говори на различните езици преди всичко е спомагал самият начин на живот на циганите. Техните специфични професионални занимания — от една страна търговията с коне, а с това и размяната или в най-лошия случай кражбата на коне, от друга страна пък тяхната склонност към музиката — са ги карали да обикалят не само по села и градове, но и да пътуват от държава в държава.

Циганският език влияе върху социалните говори, като внася само нови думи в речника им, но не влияе върху граматичния им строеж. Заетите думи се подчиняват на граматичния строеж на социалния говор.

2.

На български език няма много печатано върху езика на циганите в България. Единствената печатана работа е статията на Н. Шейтанов, „Принос към говора на софийските цигани“ (Известия на Народния етнографски музей в София, X—XI, стр. 227—254), която съдържа интересен речников материал и в уводната си част разглежда някои проучвания у нас и в чужбина върху циганите и езика им. Циганският език е привличал вниманието на мнозина лингвисти, тъй че литературата върху него е твърде голяма¹. Покрай трудовете на такива големи езиковеди като А. Пот или Фр. Миклошич заслужава да се спомене дейността на един византинолог — гърка Ал. Паспати. Паспати е живял дълго сред циганите и плод на това негово съжителство с циганите е книгата му „Études sur les Tchinghianés ou Bohémiens de l'Empire Ottoman“ (Constantinople, 1870 XII, 652 стр.), в която особено ярко проличава тънкият усет на непосредствения познавач на циганския език не само от околностите на Цариград, но и от пределите на южна България. Всичко в тая книга е предадено твърде живо — нещо, което кара читателят да се увлича. Материали по цигански въпроси публикува сп. Journal of the Gypsy Lore Society (= JGLS). Edinburgh (etc.) Стара серия 1888—1892 г., нова серия 1907—1916 г., трета серия от 1922 г. насетне. В това списание Бернард Дж. Смит е публикувал доста езиков материал за циганите в България.

3.

У нас още първите занимания с тъй наречените „тайни езици“ по необходимост водят до непосредствен досег с езика на цига-

¹ Сведения за литература намираме както в отделни произведения, така и специално у А. В. Герман. Библиография о цыганах. Указатель книг и статей с 1780 г. по 1930 г. Вступительная статья М. В. Сергиевского. М., Главнаука Наркомпроса РСФСР, 1930, 141 с. (мен недостъпна, К. К.) или у С. Власк. A Gypsy Bibliography. 2. Ed. Gypsy Lore Society. Monograph (Vol. I), 1914, VIII, 226 p.

ните, или по-точно с отделни думи от тоя език. Това отбелязват не само събирачи на материали за тайните говори¹, но и от редакцията на Сборника за народни умотворения.

Преди да пристъпим към подробно разглеждане на отделните цигански думи в тайните говори, трябва да отбележим, че думите откъм произход са тълкували на няколко пъти самите събирачи. Интересно е, че например докато П. К. Гъбюв, един от първите изследвачи на тайните говори у нас — вероятно с помощта на цигани — дава истинския произход на думата само в случаи, гдето произходът му е съвсем ясен, другите изследвачи като Ив. Д. Шишманов и Ст. Аргиров, използвайки нашироко работите на Миклошич, се опитват да пояснят етимологически всяка дума и изобщо в тая си задача са успели. Но докато Гъбюв, непознаващ циганския език, етимологизува твърде съдържано, и някои типични цигански думи е оставил непояснени, Аргиров, също тъй непознаващ езика, не само етимологизува, опрян на Миклошичовите проучвания, но подлага на критична преоценка почти всяка етимология, разкрита веднъж от Гъбюв. Тук обаче Аргиров допуска грешки. Така например Аргиров (Ар. 36) бележи за *упре* (Гъ. 874) следното: „Г. посочва циг. *упре*, което аз не можах да намеря у Микл.“ (Защото у Miklosich, Mda VIII. 26 е под *opre*, К. К.) или пък за *совис* (стр. 35) пояснява: „Г. неправилно посочва циг. дума *совел*, която значи клетва“. (*Совел* в същност е 3 л. ед. ч. от глаг. *совав* — спя и само звуково си прилича със съществителното *совел* — клетва, К. К.)

4.

Тук се разглеждат по отделно самите цигански заемки в българските тайни говори:

*авер*² другар, крадец по занаят Ир. 4, *алавѐр* приятел, другар Во. 67, Ст. 7; у Ст. Стойков. Бълг. диалектология, 19, с. 182 думата *авер* е определена като циганска; *авѐрче* умал. Ст. 32. Циг. *авѐр* друг Ше. 236, Ра. 587: *yavér* Mi. Mda V. 9. Руски — Ба. 148: *хавир* посторонний человек.

аврик вѐн Гъ. 871, Ар. 30. Циг. *аври* Ше. 236, Ра. 135: *avri(k)*, Mi. Mda VII. 14.

андре вѐтре Гъ. 872. Циг. *андрѐ* Ше. 237, Ра. 136: *andré*, Mi. Mda VII. 7.

аракларѐм взимам, открадвам, грабвам Ир. 4. Циг. *аракльѐм* получих, намерих: мин. вр. от *аракѐв* Ше. 237, Ра. 140, Mi. Mda V. 8. Все пак окончанието *-рѐм* сочи на турско влияние. Срв. *алаклайисвам* вземам Гъ. 872, Ар. 30, където се указва на тур. *алтак*.

балама глупак, прост човек Ир. 4, *балама* глупав Ст. 28, у Ар. 30: *балама* глупав човек. Циг. *баламѐ* грѐк Ше. 237, Ра. 158: *balamó*, Mi. Mda VII. 15. Твърде интересна дума. Пас-

¹ Гъ. 875: „... разбрах, че много от думите в описания цигуларски език били досущ цигански, или пък твърде малко се различавали от тях“.

² Транскрибирани са следните буквени знаци: $i = \ddot{a}$; $ц = \text{дж}$; $ѐ = e$ или $я$, $ж = \ddot{z}$. Съчетанията *ѐа*, *ѐя*, *ѐа*, *ѐѐа*, *ѐя* и *шт* са предадени с *я* и *щ*.

пати я е отбелязал в своята работа върху циганите, *Memoir on the language of the Gypsies, as now used in the Turkish Empire* (*Journal of the American Oriental Society*. VII, 1862. New Haven p. 143—270) и за нея Асколи (p. 4—5) пише, че — на едно с циг. *das* българин¹ — това са „две... наименования на чужди народи“. Той забелязва също, че думата не може да се дели от чешкото *balamut faselar, schwindler, schwätzer...*, която се среща и сред румънците със значение 'глупак', *баламур* християнин, българин, човек Гъ. 872, *баламур* Ар. 30, *яламур* грък Ар. 32. Циг. *баламорò*, умал. от *баламò*. Гръцки — Γρί. 12: *πλαταρός* мъж, човек, *πλαταρίη*, *πλαταρίνα* жена.

баро 1) богаташ; 2) големец Гъ. 872, стопанка Ар. 31, *баро* чорбаджия, големец Ир. 4, *баро* добре, отлично Ст. 9, *баровец* циганин; *баравачка* циганка — на подбив — големец Ши. папПрил. 37, *баревец*, *баревка*, *баревче* Ши. зидКруш. 40, *баровец* началник, шеф Ир. 7, *баровец* тежък, „солиден“ човек Во. 67, добре облечен Ст. 28. Циг. *барò* голям Ше. 238, Ра. 163: *barò*, Мi. Mda VII. 17. Руски. — Ба. 157: *баро* большой в съчетанието *рай-баро* большой барин, большой началник; Ба. 154: агент-угрозыска. Гръцки — Γρί. 12: *πλαρός* 1) голям; 2) богат; думата се среща и в други гръцки тайни „езици“ със значение 'майстор', 'хазайн', 'домакин'. Немски — Мi. Zig. 540: *baro* голям.

бийя ф сватба Гъ. 872, Ар. 31. Циг. *биав* Ше. 238, Ра. 178: *biav*, Мi. Mda VII. 21. И на цигански звучното *в* в краесловнето се обеззвучава във *ф*.

бори я невеста, булка Гъ. 872, Ар. 31. Циг. *бори* Ше. 238, Ра. 186: *bori*, Мi. Mda VII. 23.

бутеш работа Ши. стив. 42 и 43, Арн. 53. Циг. *бути* Ше. 239, Ра. 192: *buti*, Мi. Mda VII. 26. Шишманов отнася думата към българския глаг. *бутам*.

гадже любовница, младо хубаво момиче Ир. 5, *гадже* любовница, симпатия Во. 68, и: момиче Ст. 28, *гаджа* жена Ар. 31, *гаджета* хубави момичета Во. 68, *гаджик* турчин Ар. 31 — Срв. Ра. 235: „Някои неуседнали цигани наричат турците *gadjò*“, *гаджовец* мъж с женски маниери Ир. 5. Циг. *гаджò* граж-

¹ За *дас* Паспати бележи, че това наименование е непознато на българите. Според него твърде интересно е, че то напомня думите *Dacia, Dacian* (срв. As. p. 4). На това Асколи (As. p. 4—5) отговаря, че имената *Dacia, Dacius* отдавна са били забравени по тези места, дето са дошли циганите, а и България не принадлежи към Дакия. Той предлага циг. дума *дас* да се отнесе към старонид. *dāsa*, хинд. *das*, които значат 'роб', така че тука имаме познатия случай, когато думата *sclavo = slavo = schiavo = schiavone* означава едновременно и 'роб', и 'славянин'. Това напомня за аналогичния случай в албански език, в който думата *òkeu* (по произход вероятно от итал. *schiavo, schiavone*) означава 'българин'. Срв. албанските заемки в бълг. тайни говори: *шкях* человек Ши. дюлг. 33, *шкеум* арнаутин Чи. 877, *шкя* човек Ар. дюлгБрац. 27. Към *гас* трябва да се отнесе и областното бълг. *дас*, в някои наши източно-бълг. говори, напр. в Елена има и форма за женски род—*даскиня*. (Съобщено ми от акад. Ст. Младенов, за което му изказвам своята благодарност, К. К.).

- данин, българин, румънец Шл. 239 /Pa. 235: *gadjó*/ Мi. Mda VII. 53. Pa. 23: „*Gadjó* за циганина е всяко чуждо на неговата раса лице: християнин, евреин или мюсюлманин ... Циганите не наричат никога човек от своята раса *gadjó*.“ Интересно е, че тая дума по произход са смятали за славянското *газда* (срв. Ро. II. 131), което не може да се приеме, тъй като против славянския произход на *гаджо* говори употребата ѝ у малоазиатските и арменските цигани (Pa. 120; F. Finck. Die Sprache der armenischen Zigeuner. St. Petersburg, 1907 p. 109 — у Wa. 307). Мi. Mda VII. 3 я отнася към санскр. *gaya* къща, домакинство, а пък А. С. Woolner (цитиран у Wa. 306) пише, че *джукел* (вж. там) и *гаджо* били две исконно цигански думи от индийски произход. Циганите влагат в тая дума обидно съдържание. *Гаджо* отговаря на древноното *barbarus*. Гръцки — Тгi. 9: *γχαζή*, по често обаче *γχαζίνα* (омъжена) жена. Италиански — Wa. 307: *gaggio* селянин. Немски — Мi. Zig. 541: *gatsche* селяни.
- гилйбия* песен Гъ. 872, Ар. 31. Циг. *ghili* Шл. 239 /Pa. 244: *ghili*, Мi. Mda VII. 56. *Гилибия* по-скоро се отнася към глаг. нея, напр. у Pa. 244: *ghiliábava*.
- граснѐла* кобила Шиш. нов 3, *грасниѐ* кобила или кон мършави, пустили, негодни вече Шиш. нов 3. Циг. *грас* кон; *грасни* кобила Шл. 239, Pa. 250: *gras(t)ni* към *gras(t)* p. 249, Мi. Mda VII. 58. Руски — Ба. 155: *грас* лошадь; *грасни* кобыла. Гръцки — Тгi. 9: *γχαίот* (от *грас*) кон, муле; *γχαίνο* (от *грасни*). Италиански — Wa. 310: *gras* кон. Немски — Мi. Zig. 542: *grai*, *krey* кон. Френски — Мi. Zig. 556: *gré*, *grès* кон.
- гудла* кисело мляко Арн. таен 2. Циг. *гудло* сладък Шл. 239, Pa. 251: *gudló*, Мi. Mda VII. 58.
- гурам* давам Ши. папПрил. 34, нося, давам Ши. зидДеб. 37, *се догура* дойде Ши. зидДеб. 37, *гурам* ида Ар. дялгКруш. 38, *гурай* (*догурай*) дойди, *отгурай* иди Ши. зидКруш. 40, *гуралка* ръка ... нога Ши. зидКруш. 40, Ар. дялгКруш. 38, *гуралки* нозе Ши. папПрил. 37, *гурачка*, *гуройн*, *гуройнка* крак, нога Гъ. дялг. 846. Вероятно към циг. *ger*, Pa. 243: *gher*, *ghür*-малоазиатското *gur* крак (Pa. 123). Срв. циг. руското *гэра* нозе (Böhtlingk, Über die Sprache der Zigeuner in Russland. Mélanges Asiatiques, 1852 T. II, 1 p. 27), Мi. Mda VII. 55.
- да я* майка Гъ. 872, Ар. 31. Циг. *dai* Шл. 240, Pa. 194: *dai*, Мi. Mda VII. 40.
- дат* баща Гъ. 872, Ар. 31. Циг. *dad* Шл. 240, Pa. 200: *dad*, Мi. Mda VII. 40. Немски — Мi. Zig. 541: *dada* баща. Английски — Мi. Zig. 558: *dade*, *dadi* баща.
- джамутро* зет, младоженец Гъ. 872, Ар. 31, *джам* зет Ши. папПрил. 37. Циг. (*д*)*жамутро* Шл. 241, Pa. 221: *djamutró*, Мi. Mda VII. 49.
- джингар* търсене, потеря, узнало се е престъплението, *джингаря* търся Ир. 6, *джангар* шум, обикновено произхождащ

от разправия Во. 68, Ст. 28. Циг. *джингерав* вдигам шум, карам се (по мои бележки, К. К.), Ра. 540: *tchingar, tchungár malheur*, Мi. Mda VII. 34: *čingar* и *činger*. Значенията на думите са 'режа', 'удрям', 'карам се', може би и 'викам'.

джукел куче; *джукле* кученце Гъ. 872, *джукела* циганин; *джукелско* сиромашко, оголено като циганин Арн. таен 2. Циг. *джукел* Ше. 241, Ра. 553: *tchukél, djukél*, Мi. Mda VII. 51. За произхода на думата вж. *гадже*. Руски—Ба. 155: *джюкал* собака. Гръцки—Тгі. 17: *тохóл, аоке́л* куче. Италиански—Wa. — 305: *ciucchello* куче. Немски—Мi. Zig. 541: *tschuckel* куче.

джут еврейн Гъ. 872. Циг. *джут* Ше. 241, Ра. 229: *djut*, Мi. Mda VII. 51.

джуфа въшка Гъ. дюлг. 847, Хр. 217, *джуфла, джуфлия* въшка, въшки Арн. таен 3. Циг. *джув* Ше. 241, Ра. 229: *djuv*/ Мi. Mda VII. 52. За преминаването на *в* във *ф* вж. *бияф*. Гръцки—Тгі. 16: *тзо́ра* въшка. Немски—Мi. Zig. 552: *schivi* въшка. Френски—Мi. Zig. 557: *sive* въшка.

дикис гледане Гъ. 872, очи Ар. 32, *дикизи* очи Гъ. 872, *дикизик* око Ир. 6, *дикизим* гледам Ст. 28, *дикизя* гледам Ир. 6, *дикизя* гледам Во. 68, *дикизация* гледане Во. 68, Ст. 50. Циг., *дикхав* гледам Ше. 240, Ра. 207: *dikáva*, Мi. Mda VII. 43. Окончанието *-ис (-из)* под влиянието на гр. език (Срв. Мi. Mda II. 5 и X. 90—91),¹ по-специално за него вж. *чорис*. Руски—Ба. 152: *дыкхен поман* смотри на меня; *дыкхен по ман* смотрит. Немски—Мi. Zig. 541: *dicken* гледам. Английски—Мi. Zig. 562: *dick* гледам.

дилиница деца Ми. 185. Циг. *дилино* луд Ше. 240, Ра. 203: *diniló tchavó* „enfant fou“; *dilinó* луд, Мi. Mda VII. 43. Наставката *-ища* е бълг. *-ище*. Гръцки—Тгі. 13: *τιλινός* див, луд=гр. *παλαβός*.

ек едно Ир. 7. Циг. *йек* Ше. 241, Ра. 75: *yek*, Мi. Mda VII. 68. Руски—Ба. 148: *эк* едно.

излачка мия се Не. 27. Вероятно към циг. *лачо* хубав Ше. 243, Ра. 328: *latchó*, Мi. Mda VIII. 4. Руски—Ба. 152: срв. *подлачить* подметать, което Баранников подвежда към циг. *лач'о* хороший, хорошо, употребявано и в говора на крадците *лач, лачье*.

кабния трудна жена Гъ. 872, Ар. 32. Циг. *кабни* Ше. 242, Ра. 256: *kabní*, Мi. Mda VII. 77.

капис пиене Гъ. 873, Ар. 32. Циг. *пиав* вж. *парнопис*. Частичката *ка* отговаря на бълг. *ще*, с нея се образува бъдеще време: *ка пиав=ще пия*.

керизя крада Ир. 8, *киризя* гледам Во. 71, *киризим* гледам Ст. 14, крада Ст. 11, *кирисчия* крадец Ст. 11. Циг., вероятно към глаг. *керав* правя, работя Ше. 242, Ра. 281: *keráva*, Мi. Mda VII. 75. Тук можем да отнесем и *табан кипис* който ходи все пеша Ст. 14, а също и *аяк киризи* хоро Ар. 30 (Срв. циг.

бути керав = *opus facio* = работя), макар че Аргиров за *аяк киризи* дава тълкувание: т у р. *ayaak*—крак и *kiriş*—тетива (на лъка), която дума — пак според Ар. 33 — личела също тъй в *кирис* 1) цигулка; 2) свирене и *кирифчия* 'цигулар' Гъ. 873. Все пак за крадеца 'върша работа' в същност отговаря на 'крада', за цигулара пък — 'свиря', оттук по всяка вероятност и разширението на значението у думата *кирис*. Срв. шведски — Ward 83: *kirra* (от *керав*) изкарвам, добивам, завършвам, напр. *kirra examen, kirra kova*—изкарвам пари. За окончанието *-ис* вж. *чорис*.

келавния *meretrix* Гъ. 873, Ар. 33. Циг. Ра. 277, *kelavdi*, Mi. Mda VII. 78 — към глаг. *кхелав* играя Ше. 242, Ра. 276: *kelava*.

кирал сирене Гъ. 873, Ар. 33. Циг. кирал Ше. 243, Ра. 280: *keral*, Mi. Mda VII. 76. Гръцки — Tri. 17: *kerál* сирене. Италиански — Та.-Ме. 257: *királ* сирене.

кула *merda* Гъ. 873, Ар. 33. Циг. *кула* Ше. 243, Ра. 234: *kul*, Mi. Mda VII. 80.

левам 1) вземам Гъ. дюлг. 851, Ши. папПрил. 35, Арн. таен 4; 2) крада Гъ. дюлг. 851, *левкам* крада; *левкаджия* крадец Во. 71, *лефкам* крада; *лефкаджия*, *лефкач* крадец Ст. 11, 54, *прелевач* предприемач Ар. дюлгКруш. 40 Циг. *лав* (лес, лел=взимаш, взима) вземам Ше. 243, Ра. 330: *lava*, Mi. Mda VIII. 3. Гръцки — Tri. 11: *láva* вземам.

манго циганин Хр. Ст. 164 и общобълг. Циг. *мангав* искам Ше. 244, Ра. 384: *mangava demander, ...mendier*, Mi. Mda VIII. 11. Вж. също с. 418 забел. 1. Срв. немски—Mi. Zig. 547: *mangem* прося, шведски — Ward 85: *mangare* просяк, ютландски—Mi. Zig. 554: *mangave* прося.

мангис (мн. ч. *мангизи*) пара Гъ. 873, *мангис* пари Ар. 33, *мангизи* пари Ир. 9, *мангизи мунги* пари Во. 71, Ст. 10, *мангизим* крада Ст. 11, *мангизя* крада Во. 71. Циг., *мангис* пари („по тарикатски“, тъй казват коцкарята, „не е наше“ заявяват софийските цигани—у Ше. 244)—към *мангин* пари Ше. 244, Ра. 349: *manghin*, Mi. Mda VIII. 12 или към циг. глагол *мангав* (вж. *манго*) и окончанието *-ис* (вж. за него *чорис*). За значението срв. шведски — Ward 85: *manga* вземам пари на заем.

манук турчин Ши. папПрил. 35, чорбаджия Ши. зидДеб. 38, господар Гъ. дюлг. 852, Ар. дюлгКруш. 39, човек, турчин Арн. таен 4, *манукото* домакин, господар Ар. дюлгКруш. 39 *манука* жена Це. 284, Ми. 185, Ши. дюлг. 32, Гъ. дюлг. 852, Ар. дюлгБрац. 18, дюлгКруш. 39; Арн. таен 4, *манука* Гъ. дюлг. 852, *мановка* мома Чи. 877, *манучам* (се) женя се, мъжа се Гъ. дюлг. 853, *манучиня* деца Це. 284, Ши. папПрил. 35, *мануче* дете Ши. зидКруш. 41, син Ар. дюлгКруш. 40, *мануфче* момиче, може би *манукче*, Гъ. просешки 869, Ар. дюлгБрац. 19, *манче* чорбаджия Ши. зидДеб. 38.

- Циг. *мануш* човек Ше. 244, Ра. 351: *manush*, Mi. Mda VIII. 12¹. Немски — Mi. Zig. 547: *manische* цигани.
- марис* бой Гъ. 873, Ар. 33, *марис* бой Ир. 9, *мариз* бои Во. 71, *марис* бой Ст. 10, *маризим* бия Ст. 11, *маризя* бия Ир. 9, *маризя* бия Во. 71, *маризчия* стражар Ир. 9, *маризчия* стражар, *маризчия* стражар, войник, Во. 71, Ст. 28, *марифчия* стражар, защото бие Гъ. 873, също и: *марифчица* жена на полицаи или военен Гъ. 873, Ар. 33, *маризлайвам* бия Гъ. 873, *марифчи*-съркаф униформена дреха Гъ. 873, Ар. 33. Циг. *марав* бия Ше. 244, Ра. 353: *marava*, Mi. Mda VIII. 13². За окончанието *-ис* вж. *чорис*. Руски — Ба. 151: *марать* убивам.
- масъро* месо Гъ. 873, Ар. 33, *масъраджия* касапин, месар Гъ. 873, Ар. 33. Циг. *мас* Ше. 244, Ра. 355: *mas*, Mi. Mda VIII. 13. *Масъро* собствено е умалително, срв. *masoro* 'meso' Uh. 80. Гръцки — Три. 11: *μας* месо. Немски — Mi. Zig. 547: *mass* месо.
- матис* пиян Гъ. 873, Ар. 33, *матосуаше* опиваше Це. 285 Ши. папПрил. 35: *матосуам*. Циг. *мато* пиян Ше. 244, Ра. 357: *matto*, Mi. Mda VIII. 14. За окончанието вж. под *чорис*. Гръцки Три. 11: *ματό* пиян. Немски — Mi. Zig. 547: *matto* пиян човек.
- маче* риба Гъ. 873, (мн. ч. *мачиня*) Ар. 33. Циг. *мачо*, Ше. 244, Ра. 359: *matcho*, Mi. Mda VIII. 10. Гръцки — Три. 11: *ματοε*, *ματοε* риби, може би и (в ед. ч.): риба. Италиански — Wa. 283: *massio* вид риба (*baccalà* = моруа). Немски — Mi. Zig. 546: *matsche* риба. Срв. също Kluge, *Rotwelsch* I p. 186: *Matschung* риби.
- мекаресте* все ми е едно Гъ. 873, Ар. 33. Циг. собствено: *мекарес-те* = *тео in-peni*. За значението срв. *през тоя ми е* (или както софийските гимназисти, учещи латински, казваха: *trans teum* (scilicet: *penet* — все ми е едно). Твърдението на Аргиров, че думата била „дако-румънска (има и село Măcărești), идентична с нашето *макар*, от нгр. *мажари*, *мажар*, *мажари*“ изобщо не може да се приеме. Циг. *ме* от *мор* мой и *кар penis* Ше. 242, Ра. 266: *kar*. В случая думата е в местен падеж (Mi. Mda XII. 32: Acc. mit *te* bezeichnet den Ort auf die Frage 'wo' = Dat. I, у Ра. p. 50 *paradigmes*). Срв. също „по тарикатски“ *карчо penis*. Срв. руски — Ба. 155: *кара* мужской половой орган, гръцки — Три. 9: *μαρό* penis, немски — Mi. Zig. 541: *gari* penis.
- минджа* pudendum muliebre Гъ. 873, Ар. 34, Ст. 28. Циг. *минч* Ше. 244, Ра. 363: *mintch*, Mi. Mda VIII. 16. Руски — Ба. 155: *минжа* женские половые органы. Немски — Mi. Zig. 548: *minsch*. Френски — Mi. Zig. 557: *mouniche*.
- муклес* мълчание, мирност Гъ. дяулг. 853, глупав, наивен, несръчен Ст. 9 Циг. собствено: *муклес* остави го!³ към глаг.

¹ Етимологията дадена у Мл. Увод 254. Към ст. инд. *manuś* обаче Младенов отнася и бълг. *манго* циганин (Мл. 289), вж. горе *манго*.

² Интересно е да се отбележи, че Ст. Илчев (Сп. Език и литература. IV, 1949 с. 230) сравнява *мариз* с „арабското прилагателно“ *marid* 'болен', като приема че то „у нас е станало съществително и значи бой, сиреч нещо, което причинява болка и може да направи човека 'марис'“.

³ Гъбюв обяснява тъй: „Мек лес, ми каза един циганин, значало 'пуши го!' — изобщо *мек* вместо общоупотребимото по нашите места *мук* (Ше. 244, Ра. 369.

- мукáв* оставям Ше. 244, Ра. 369: *tukáva*, Мi. Mda VIII. 19. Срв. също сега употребявания „тарикатски“ израз *мѹкакана* мълчи, трай си от циг. *мук аканá* мълчи сега! Гръцки—Тгi. 11: *мéхо* тихо, мълчи. Немски—Мi. Zig. 548: *tuckle* свободен.
- мѹрафес* бръснене Гъ. 873, Ар. 34. Циг. *муравáв* бръсна (по мои бележки), Ра. 372: *muraváva*, Мi. Mda VIII. 19—20. За окончанието срв. *чорис*.
- мурт* смърт Гъ. 873, Ар. 34. Циг. *мударáв* убивам Ше. 244, Ра. 373: *murdaráva*, Мi. Mda VIII. 20. As. 17 сравнява с персийското *murdeh*.
- нанáй* нищо, не Ст. 28. Циг. *нанáй* няма Ше. 245, Ра. 384: *nanai* (Собствено: *поп est*, съответно *поп sunt*; вж. Мi. Mda VIII. 21). Гръцки—Тгi. 7: *ánai* няма.
- нанго* 1) сиромаш; 2) къс човек Гъ. 873, Ар. 34. Циг. *нанго* гол (по мои бележки), у Ше. 245 глаголът *нанговáв* събличам се. Ра. 379: *nanó*, Мi. Mda VIII. 22.
- пандиз* участък (*пандиз* палас — Централният затвор) *пандизя* затварям, *пандизчия* затворник Ир. 10, *пандiз* затвор, *пандiзя* затварям Во. 73, *пандiс* участък, *пандiс* палас затвор, *пандiзим* арестувам Ст. 11, 14. Циг. *пандáв* завързвам, затварям Ше. 245, Ра. 159: *randáva*, *bandáva*, Мi. Mda VIII. 39. Срв. Ше. 245: *панлипé* затвор (македонски) и Уh. 187: *phandipé zatvor*. За окончанието *-ис* вж. *чорис*.
- панiйе* вода Гъ. 873, Ар. 34. Циг. *панi* Ше. 245, Ра. 405: *pani*, Мi. Mda VIII. 31. Гръцки—Тгi. 14: *pani* вода. Немски—Мi. Zig. 549: *baní* вода. Английски—Мi. Zig. 562: *pane* вода; 560: *parnej* дъжд.
- парния* бяла меджидия Гъ. 874, Ар. 34. Циг. *парнó* бял Ше. 245, Ра. 410: *parnó*, Мi. Mda VIII. 32. Монетите обикновено са от бял метал и паралелът 'бял, лъскав' > 'пара' се среща често в много езици — срв. Мi. Mda VIII. 33: *pane* пари — срв. новогр. *ápara*. Срв. също у българите в Македония *бела* = една (бяла) меджидия М.т. тълк. 248. Руски — Ба. 157: „*парняк* (два парняка '50 руб.'), два парняка значит 'две белянских'. Италиански — Wa. 301: *berne* пара.
- парнопис* ракия Гъ. 874, Ар. 34, също и в съчетанието: *парнописъркаф* — чаша за ракия или др. съдове за ракия Гъ. 874, Ар. 34. Отделно *пиис* значи пиено, вж. *пиис*, а *парнó* — бял, вж. *парния*, сиреч *парнопис* — бяло пиене. За значението срв. *бела* ракия Ши. папПрил. 34 и зидКруш. 40, Не. 26. също тъй *белата*—ракия Арн. таен 1. Оттук в обратния случай *калопис* вино Гъ. 872, Ар. 32, е съставена от циг. *калó* черен Ше. 242, Ра. 259: *kaló*, Мi. Mda VII. 71 и *пиис*. Същата дума имаме и в съчетанието *калописъркаф* съд за вино Гъ. 873 Ар. 34.
- пéня* сестра Гъ. 874, Ар. 35. Циг. *пхен* Ше. 246, Ра. 420: *pen*, Мi. Mda VIII. 41. Немски — Мi. Zig. 549: *pehn* сестра.

се приближава до рум. *mek* (Мi. Mda VIII. 19) или до руското *мэж* (Böhtlingk, Über die Sprache der Zig. in Russland, p. 32.) Срв. също Ро. I. 359 и II. 434.

пѐнис казване Гъ. 874, и *пѐнис* пение Ар. 35, и производна: *пѐнизеттѐсвам* казвам Гъ. 874, Ар. 35, *пѐнизя* говоря, разпра-
вам Ир. 11, *пѐнис* внимание Ст. 14, *пѐнизим* гледам Ст. 51,
пѐндѐзим гледам Ст. 14. Циг. *пхѐнѐв* казвам Ше. 246, Ра.
421: *рѐпѐва*, Ми. Mda VIII. 41. За окончанието -ис вж. *чорис*.
Руски — Ба. 152: *распхѐнда* рассказал от *rospxend'a* „про-
шедшее время“ от глаг. *te rospxenés* рассказать. Гръцки —
Тгі. 14: *пхѐѐла* казвам.

пиѐс пиене, пиево Гъ. 874, *пиѐс* вино Ар. 35, *пизѐн* пиян Ар. 35,
за формата вж. *хабе* (срв. *абизан*), производна: *пизѐана* — ме-
хана Гъ. 874, крѐчма Ар. 35. Циг. *пиѐв* пия Ше. 246, Ра.
429: *рѐѐва*, Ми. Mda VIII. 46. За окончанието -ис вж. *чорис*.
Гръцки — Тгі. 14: *пѐѐла* пия. Италиански — Та.-Ме. 278:
рѐѐ: la крѐчма, магазин. Думата е позната във всички итал.
жаргони.

пѐнго крив (куц) човек Гъ. 874, Ар. 35. Циг.—*банго* крив Ше
237, Ра. 406: *rangó, bangó*, Ми. Mda V. 10.

пѐрго, *пѐргоѐц* циганин Гъ. дѐлг. 855. Циг.—*пирѐв* ходя Ше.
246, Ра. 436: *рѐрѐва* marcher, Ми. Mda VIII. 42. От същия глаг.
срв. Ун. 29: *phiravnó* gót cigánin potad. Тук също и *пѐр-
говец* циганин, *пирговка* циганка Ар. дѐлгКруш. 40¹. Срв.
руски — Ба. 151: *хрѐть* бежать от *te px'irés* ходить, бро-
дить, бегать.

прал брат Гъ. 874, Ар. 35, тук също и *прѐъл* циганин Хр. 218,
Не. 28 и вероятно *пѐрѐл* циганин; *пѐрѐлка* циганка Шиш. нов
5. Циг. *прал* брат Ше. 246, Ра. 445: *pral*, Ми. Mda VIII. 43.
Немски — Ми. Zig. 550: *brahl* брат. Английски — Ми.
Zig. 560 и 562: *pal* другар.

пѐрия баба; *пѐро* дѐрт човек Гъ. 874, Ар. 35. Циг. *пхурѐ* стар;
пурѐа! бабо! Ше. 247, Ра. 428: *р(h)uró*, Ми. Mda VIII. 45;
също *phuri* subst. баба, *р huró* subst. дядо Ми. Mda V. 47.

рѐшаѐ поп Гъ. 874, също *рѐшле* (мн. ч. *рѐшлеѐци*) поп Ши. зид
Деб. 39, *рѐшлѐ* поп Ар. дѐлгКруш. 40, Гъ. дѐлг. 857, *рѐфлѐ*
поп Ши. зидКруш. 41, Арн. таен 5. Циг. *рѐшаѐ* свещеник
Ше. 247, Ра. 455: *rashái*, Ми. Mda VIII. 56. Гръцки — Тгі.
14: *ρασάης* поп.

сѐдик фес, шапка Гъ. 874, Ар. 35. Циг. *стадѐ(к)* Ше. 248, Ра.
484: *s(t)adik*, Ми. Mda V. 57. Думата е новогръцка заемка
σχεάδι Ро. II. 243, за промяната на *к* в *т* вж. Ро. I. 87—88.

сѐвис спане Гъ. 874, Ар. 35. Циг. *совѐв* спя Ше. 248, Ра. 482:
sováva, Ми. Mda VIII. 67. За окончанието -ис вж. *чорис*.

тарѐ ракия Ар. 36. Циг. *т(х)арѐ* (по мои бележки). Срв. у сръб-
ските цигани *thardi* Ун. 132.

тѐто кафе Гъ. 874, *diagghea* Ар. 36, също *тамѐджия* кафеджия
Гъ. 874. Циг. *тамѐ* топъл Ше. 248, Ра. 508: *tattó: tattó sa-
fés* топло кафе, Ми. Mda VIII. 78.

¹ Ар. 22 отнася думите към *пирга* черга, *пирги* дрехи, и смята, че те идат
от алб. *perk'i* зестра, от сръб. *prčija* = бълг., стб. *прикия* от нгр. *proixión* =
стргръц. *прѐѐѐ*. Гъбюв обаче пояснява: „Циг. *пир* значело върви (пов. накл.)“.

- тѣкно* 1) сиромаш; 2) малък Гъ. 874, Ар. 36. Циг. *цикно*, *тикно* малък Ше. 250, Ра. 514: *tikno*, Ми. Mda VIII. 84.
- тѣяло* тютюн Гъ. 874, Ар. 36. Циг. *тхув* Ше. 248, Ра. 522: *tuv*, Ми. Mda VIII. 83. За формата срв. *тхували* цигара (по мои бележки), образувана с наставката за прилагателни *-ало*, *-али*, изпадането на *в чаво*. Немски — Ми. Zig. 552: *dobrich* тютюн.
- упре* горе Гъ. 874, Ар. 36. Циг. *упре* Ше. 249, Ра. 397: *opre*, Ми. Mda VIII. 26.
- хабѣ* хляб Ар. 36, Во. 67, също и в съчетанието *хабѣсъркаф* уста Ар. 36, *хас^a* ям; *хас^a* яде Шиш. 124, *абѣ* хляб Гъ. 871, и в съчетанията *абѣджия* хлебар, гостилничар, ж. р. *абѣджийка*; *абезѣтисвам* ям; *абѣсъркаф* лъжица Гъ. 871, *абѣ* хляб Ир. 4, *абѣ*, *абѣнце* хляб Во. 67, Ст. 14, *абизан* хляб Во. 67, гладен Ст. 28. За формата срв. у Ра. 310: *khabezanis* гладен, наставката *-зан*, каквато е напр. в *калпазан*. Циг. *хав* ям Ше. 249, Ра. 308: *khava*, Ми. Mda VII. 59. Обликът *хабѣ* е образуван посредством наставката *-бе* (за *nomina abstracta* Ми. Mda X. 47) от глагола *хав*. Руски — Ба. 150: *хавать* ест, кушать. Гръцки — Три. 18: *χάλα*, *χαλιόν* ям; *χασόν* ядене. Немски — Ми. Zig. 543: *shabbin* ядене.
- чаво* (мн. ч. *чавина*) дете Гъ. 875, *чай* момиче Ар. 36, *чай* мома; *чайче* малка мома Ир. 13. Циг. *чаво*, *чай* Ше. 250, Ра. 528; *tchavo*, Ми. Mda VII. 30. Формата *чай* е получена от *чаво* чрез изпадане на *в* (*чави* > *чаи*, вж. за изпадането на *в* *тѣяло*, срв. тук напр. у As. 130). Руски — Срв. Ба. 154: *чувиха* проститутка, от *саво* мальчик, следов. мальчикова девочка. Гръцки — Три. 18: *τσαβό*, мн. ч. *τσαβέ* момче, дете; *τσαη* момиче.
- чаластра* пиене Ст. 31, *чаластрене* пиене Ст. 11, *чаластрим* пия Ст. 14. Циг. *чалав* удрям Ше. 250, Ра. 525: *tchalaava* causativum от *tchalava*, Ми. Mda VII. 27. За произхода на думата вж. у Мл. 679 под *чална*, срв. в тарикатския *чалнат*, *чалдисан* ударен, от циг. *чалдо* ударен, мин. причастие от *чалав* или пък образувано от мин. време на турския глагол *çalmak*.
- чарайбе* semina Гъ. 875, Ар. 37. Циг. от глагола *чорав* проливам Ше. 250, Ра. 584: *tchoraibe* abst. versement, liqueur seminalе, Ми. Mda VII. 36. За окончанието *-бе* вж. *хабѣ*.
- чорис* кражба Гъ. 875, Ар. 36, и *чоризеттисвам* открадвам Гъ. 875, Ар. 36. Циг. *чорав* крада Ше. 250, Ра. 546: *tchorava* Ми. Mda VII. 36¹. Окончанието *-ис* (*-из*), с което в цигуларския „език“ се образуват обикновено съществителни, е в същност гръцкото *-ης*, както това особено ясно личи в образуваната на гръцки форма *τσορης* в езика на дортите Три. 17. Руски — Ба. 147: *чардовать* и *чардо* красть от *çores*. Гръцки — Три. 17: *τσορέλα* кражба; *τσορης* също и формата *τσορης* крадец, разбойник. Италиански — Ва. 281: *ciori* крадци. Немски — Ми. Zig. 540: *t'schor* крадец. Английски — Ми. Zig. 561: *tschur* крадец.

¹ Етимологията у Мл. Увод 254.

чумис целуване Гъ. 875, Ар. 37. Циг. *чумидав* целувам (собствено = *osculum do*) Ше. 250, Ра. 555: *tchumi*, Ми. Мда VIII. 38. За окончанието *-ис* вж. *чорис*.

чурук нож, сабя, ятаган Гъ. 875, Ар. 37. Циг. *чурі* Ше. 250, Ра. 550: *tchuri*, Ми. Мда VII. 39. Гръцки — Три. 17: *τοουρό* нож. Италиански — Ва. 281: *cerino*, *ciurin* нож. Немски — Ми. Zig. 541: *schuri* нож. Английски — Ми. Zig. 561: *chury* нож.

*

За следните думи би могло да се приеме, че имат по всяка вероятност цигански произход:

афтуте Ши. папПрил. 34: *афтуте* ги стори — изеде ги, грабна ги — към циг. глагол *хав*, вж. по-горе *хабе*, и личното местоимение *ту* 'ти', което е в местен падеж (Ра. 66: дате-лен 1). За промяната на *в* във *ф* вж. *бияф*.

джукольдсам крада Ар. дюлгБрац. 13 — към циг. *джукел* вж. по-горе.

манур хляб Гъ. дюлг. 852 — към циг. *манро... мандо... маро* Ра. 350, Ше. 244 *маро*. Срв. в „тарикатския език“ *маро* хляб.

мингян циганин Гъ. 873, *мингян* циганин Ар. 34, Ст. 10 *мингянин* циганин Ст. 10, *мингянката* (по) цигански Ст. 28, *менкян* циганин Ир. 9 — към циг. *манго* вж. по-горе.

полур грош Ар. 35 — към циг. *polia* мн. ч. *pièces d'or*. Le sing. *poli* est rarement usité Ра. 441, Ми. Мда VIII. 50. Може би тук и *пугур* грош Гъ. 874.

Към така представените в предходното изложение обяснения за всяка дума от циганско потекло трябва да отбележим, че тайните говори представят голяма трудност за етимологизиране.

И като се знае как етимологизиването понякога се определя от субективното отношение на изследвача към разглеждания материал, ясно е защо нередко се правят погрешни изводи. Тук спадат преди всичко случаи на определяне етимологията на думите въз основа на съществуващо звуково сходство. Така, на това място ще упоменем няколко думи, които у Шишманов и Аргиров са определени като цигански. За същите думи обаче няма достатъчно основание да се смята произходът им за напълно уяснен и уточнен като цигански. Такива думи са: *апо* чичо Це. 284, страшилище, дявол и т. н. Хр. Ст. 164, Ши. папПрил. 34, 37; *буруци* мустаци Ар. 31; *вълджа* бия Ар. дюлгБрац. 11; *джига* няма Ар. 31; *дука* penis Ар. 32; *извѣнта* coïte Ар. дюлгБрац. 15; *кајрто* futuatio Ар. 32 *кајрто* наивно момче Ст. 28; *котоман* човек Ар. дюлгКруш. 39; *мадав* циганин Ши. 50; *мурта* вълна Ши. 50; *муруплу* поп Ар. 34; *тужар* богаташ Ст. 28.¹

Накрай трябва да бъде изтъкнато, че циганските думи в нашите тайни говори не са многобройни — изключение прави само цигуларският „език“ (Гъ. 871—875; у Ар. 30—37: чалгаджийски език), който „говорят не само българите свирачи, но и циганите“.

¹ Та.-Ме. 259 смятат, че и при *лаф*, отбелязана у Ши. папПрил. 35, която е общобълг. заемка от турски, се касае за циганска дума (Срв. циг. *алав* дума, име от перс. и следователно сродна с *лаф*).

За тоя „език“ Аргиров (стр. 28) бележи следното: „И понеже според г. Гъбюв той се е говорил от свирачите в Прилеп, Битоля, Охрид, Крушево, Велес, Скопие, и то не само от българи, но и от свирачи от други народности, а пък г. Гюлеметов (който е давал материала на Аргиров, К. К.) го е учил и говорил между свирачи в България, можем да заключим, че в България съществува един единичък таен чалгаджийски език, общ на всички свирачи, от коя и да е народност“. И тъй, цигуларският „език“ е служил като основа, от където някои други тайни говори са заимствували думи от цигански произход — това собствено са окончаващите на *-ис* (*-из*) съществителни като *мангис*, *марис* и др., които се срещат например в така наречения „тарикатски език“. Покрай това тайните говори са заемали думи и направо от циганския език.

Трябва още да се изтъкне, че циганските думи в българските тайни говори не са претърпели особено големи промени нито в значението си, нито във външния си облик. Това е схванал и Гъбюв — макар и само за цигуларския „език“ —, чийто думи „били досущ цигански, или пък твърде малко се различавали от тях“. Все пак, според изискванията на българската морфология се забелязват следните характерни промени:

1. Цигански думи от женски род, завършващи на гласна или съгласна, добиват окончания *-а* или *-я*. Например: *бория*, *дая*, *кабния*, *минджа*, *пеня*.

2. Циганските думи от мъжки род, окончаващи на гласната *-о* или *-е*, запазват рода си или го променят в среден: *баро*, *масъро*, *чаво*, *хабе*, *гадже*.

3. Циганските думи от мъжки род, окончаващи на съгласна, запазват рода си: *дат*, *прал*.

Също тъй е необходимо да се отбележи промяната на ударението, което на цигански в думи от циганско потекло обикновено пада на краесловието, докато в цигуларския „език“ то доста често минава върху първата сричка на думата.

Преди да завършим, нека се спрем съвсем накратко върху значението на разгледаните цигански думи в българските тайни говори. Това са съществителни, прилагателни, глаголи, отнасящи се до бита на човека с неговите обикновени нужди, с неговите семейни и обществени отношения. Така например, към човека и семейството му можем да отнесем думите със значение: жена (*гаджа*), другар, приятел (*амал*), любовница (*гадже*), сватба (*бияф*), баща (*дат*), майка (*дая*), брат (*прал*), сестра (*пеня*), деца (*дилиница*), зет (*джамутро*), баба (*пурия*) и др.; към неговите занимания и храна думите: свиря (*кирис*, *кирифчия*), крада (*керизя*), пари (*мангиз*), нож (*чурук*), богаташ (*баро*, *манук*), началник (*баровец*), стражар (*маризчия*), търсене (*джингар*), бия (*маризим*), затвор (*пандис палас*), хляб (*абе*), вода (*панце*), месо (*масъро*), сирене (*кирал*), кисело мляко (*гудла*), вино, ракия (*пиис*, *калопис*, *парнопис*, *тари*), кафе (*тато*).

От примерите, които са приведени, може да се види, че с почти еднакви думи от цигански произход са означени същите понятия от бита на човека и в други чуждоезични тайни говори.

ИЗПОЛЗУВАНА ЛИТЕРАТУРА

I. Основна литература, дадена в съкращения

а) Кирилица

- Ар. = Аргиров, Ст. Към българските тайни езици. Брациговски мешровски (дюлгерски) и чалгаджийски таен език. Сб. Бълг. книж. д-во в София. Кн. I, 1901, 41 с. Съкращението Ар. се отнася до чалгаджийския език: с. 30—37, а съкращенията:
- Ар. дюлгБрац. — Брациговски мешровски (дюлгерски) език: с. 9—28.
- Ар. дюлгКруш. — Крушевски дюлгерски език: с. 38—41 (Според „Бележки за тайните езици в Алексанац“).
- Ари. = АриAUDOV, Н. Бележки върху речничето на г-на Сарафов за тайния стивастарски (дръндарски) език. СбНУ XV, 1898, с. 52—58.
- Ари. таен = АриAUDOV, Н. Таен терзийски език. СбНУ XXII—XXIII, 1906—1907, 6 с.
- Ба. = Бараников, А. П. Цыганские элементы в русском воровском аргю. Язык и литература. Кн. VII, 1931, с. 139—158.
- Гъ. = Гъбюв, П. Принос към българските тайни езици. СбНУ XVI—XVII, 1900, с. 842—875. Съкращението Гъ. посочва цигуларския език: с. 871—875.
- Гъ. дюлг. — Дюлгерски език: с. 845—860.
- Гъ. просешки — Просешки език: с. 868—870.
- Ир. = Ирик, Боил и Кормисош. Апашки език. Апашко-български речник за Балканите... С. (Депозирана в Народна библиотека през 1928 г.) 27 с.
- Ми. = Мишев, Н. Дюлгерски говор. СбНУ XI, 1894, с. 185—186.
- Мл. = Младенов, Ст. Етимологически и правописен речник на българския език. С., 1941.
- Мл. тълк. = Младенов, Ст. (и др.) Български тълковен речник. Т. I А—К С., 1951.
- Мл. Увод = Младенов, Ст. Увод в общото езикознание. София, 1927.
- Не. = Недялков, Хр. Мешрегарски език. Родна реч XVI, 1942, с. 24—32.
- Ст. = Стойков, Ст. Софийският ученически говор. Год. Соф. у-т, Ист. фил. фак. Т. XLII, 1945/46, 73 с.
- Хр. = Христов, Хр. Дюлгерски език в село Горно Сахране, Казанлъшко. Родна реч XV, 1942, с. 214—220.
- Хр. Ст. = Стоилов, Хр. П. Тайни езици и пословечки говори. СбНУ XXXVI, 1926, с. 164—173.
- Це. = Цепенков, М. К. Условен ботушарски език в Прилеп. СбНУ VIII, 1892, с. 284—287.
- Чи. = Чилев, П. Тайният език на слепците в Битолско. СбНУ XVI—XVII, 1900, с. 876—878.
- Ше. = Шейтанов, Н. Принос към говора на Софийските цигани. Изв. на Нар. етногр. музей в София. X—XI, 1932, с. 227—254.
- Ши. = Шишманов, Ив. Д. Бележки за българските тайни езици и пословечки говори. СбНУ XII, 1895, с. 15—50. Съкращението Ши. е пояснено тъй:
- Ши. дюлг. — Дюлгерски говор: с. 30—33 (по Н. Мишев).
- Ши. зидДеб. — Дебърски зидарски език: с. 37—39 (по М. Цепенков).
- Ши. зидКруш. — Крушевски зидарски език: с. 40—41.
- Ши. папПрил. — Папуджийски език: с. 34—37 (по М. Цепенков).
- Шиш. = Шишков, Ст. Н. Принос към тайните езици в Родопите. Родопски напредък VI, 1909, с. 120—124.
- Шиш. нов = Шишков, Ст. Н. Нов принос към тайните езици в Родопите. Родопски напредък XI, 1911, 6 с.

б) Латиница

- As. = Ascoli, G. I. Zigeunerisches. Halle, 1865.
- Mi. Mda = Miklosich, Fr. Abhandlungen über die Mundarten und die Wanderungen der Zigeuner Europa's. I—XII. Wien, 1872—1880 (Denkschriften d. philosoph.—histor. Kl. d. k. Akad. d. Wissenschaften. Bde XXI, XXII, XXIII (2), XXV, XXVI (2), XXVII, XXX (2), XXXI (2)).
- Mi. Zig. = Miklosich, Fr. Zigeunerische Elemente in den Gaunersprachen Europa's In: Beiträge zur Kenntnis der Zigeunermundarten. III. S. B. phil.-hist. Kl. Wien 83, 1876, p. 535—562.
- Pa. = Paspatis, Al. Études sur les Tchinghanés ou Bohémiens de l'Empire Ottoman. Constantinople, 1870.
- Po. = Pott, A. F. Die Zigeuner in Europa und Asien. I—II. Halle, 1844—1845.
- Uh. = Uhlik, R. Srpskohrvatsko-ciganski rečnik. Sarajevo, 1947.
- Ta.-Me. = Tagliavini, C.—A. Menarini. Voci zingare nel gergo bolognese. Archivum Romanicum XXII (1938), p. 242—280.
- Tri. = Triandaphyllidis, M. A. Eine Zigeunerisch—griechische Geheimsprache. Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen. 52, 1924.
- Wa. = Wagner, M. L. Übersicht über neuere Veröffentlichungen über italienische Sondersprachen. Deren zigeunerische Bestandteile. Vox Romanica I, 1936. № 2, p. 264—317.
- Ward = Ward, H. G. Romani words in Swedish slangs. Journal of the Gypsy Lore Society. Ser. 3 XV (1936) p. 78—85.

2. Друга литература

- Сергиевский, М. В. и А. П. Баранников, Цыганско-русский словарь с приложением грамматики цыганского языка. Москва, 1938.
- Hrkal, E. Einführung in die mitteleuropäische Zigeunersprache mit Wörterverzeichnis. Leipzig, 1940.
- Iversen, R. Secret languages in Norway. P. I. The Romany language in Norway. P. II. The Rodi (Rotwelsch) in Norway. Vid.-Akad. Skrifter II. H.—F. Kl. Oslo № 3 et № 2, 1944, 1945.
- Lesný, V. Über die langen Vokale in den Zigeunerndialekten. Zeitschrift der Deutschen morgenländischen Gesellschaft 70, 1916, p. 417—422.
- Popp Serboianu, G. J. Les Tsiganes. Paris, 1930.
- Wislocki, H. v. Die Sprache der transsilvanischen Zigeuner. Leipzig, 1884.
- Wislocki, H. v. Vom wandernden Zigeunervolke. Hamburg, 1890.

София, март 1951 год.